

KŐSZEGHY MIKLÓS

Jaj neked, Asszíría!

Náhum: egy tipikus próféta a kivételesek között

I. Előjáróban

Amikor Náhum könyvét vizsgáljuk, akkor egy olyan tükörbe tudunk bepillantani, amely hasonlatos Jan van Eyck tüköréhez az *Arnolfini házaspár* című képen. A férj és a feleség szemben állnak velünk, de a mögöttük ábrázolt falitükörben a hátukat is látjuk. Náhum – nevezük egyelőre így az alább feldolgozandó orákulumok szerzőjét, esetleg szerzőit – egyfajta görbe tükört tart elénk. Szenvedélyes hangon sorolja elő Asszíría bűncit, de közben felmutatja az újasszír birodalomszervezés legfontosabb kontúrjait is. Mindenek előtt czekek a kissé kusza kontúrokat szeretném kisimítani, hogy azután valamivel többet tudjunk meg a gyűlölettől áthatott próféta mondásokról is. Meggyőződésem ugyanis, hogy czekek a névtelen próféták, természetesen nem lehet kizárni, hogy egyiküket csakugyan Náhumnak hívták,¹ az ókori Kelet viszonylatában a tipikust testesítik meg, és csak az Ótestamentum speciális nézőpontjának következtében tűnnek el olyan nagy formátumú személyiségek árnyékában, mint Proto-Ézsaiás, Jeremiás vagy Ezekiel. Pedig ők, „Náhumék” voltak a típus, nem pedig a jeremiási nagy, tradíciót szétfeszítő, autonóm személyiségek. Vagy talán helyesebb, ha azt mondjuk: mindkét lehetőség benne van abban a fogalomban, amelyet magyarul/görögül, és persze távolról sem tökéletesen a „próféta” szóval szoktunk körülírni.²

II. Forrásaink

1. A szövegek és datálásuk

Ha szövegeinket vizsgáljuk, amelyek elszórtan helyezkednek el a könyv 2. és 3. fejezetében, akkor legalább néhány szót kellene szólnunk magáról a könyvről is. Klaus Seybold kommentárja³ talán az egyik legújabb a Náhum könyvéhez írt magyarázatok közül, és ez

¹ Az újabban talált felírt anyag nem meggyőző, ha a történeti Náhum után kutatunk. Ilyen név – különösen akkor, ha a vele rokon נְהֻמַּיִם – formát is figyelembe vesszük – elég gyakori a felírtak több műfajában is (pecsétnyomatok, osztrakonok stb.). Éppen ezért egyikről sem állíthatjuk, hogy a bibliai prófétaként ismert Náhumra bármilyen módon is utalna. Lásd ehhez: Seybold, K.: *Prophane Prophecy. Studien zum Buch Nahum*, SBS 135, (1989.) 54. kül. 4. jegyzet. (a továbbiakban: Seybold 1989.); Renz, J. –Röllig, W.: *Handbuch der althebräischen Epigraphik*. Band II/1. Darmstadt, 1995. 76.

² Nem szeretnénk belemenni azon problémák elemzésébe, amelyek az izraeli prófétaág mibenlétét érintik, és amelyek közül még egyetlen egy sem tekinthető megoldottnak. Csak röviden kívánok utalni két szerzőre, akik egyként óvatosak a végső szó kimondásában: Karasszon István: *Az óizraeli vallás*. Budapest, 1994. Karasszon rámutat, hogy a nabi olyan terminus technicus, amely egyszerre jelölhet habitust és hivatalt (95 sk.), ugyanakkor a deuteronomiumi reformot követően számos tevékenység a fennmaradás érdekében prófétaágnak próbálta álcázni saját magát (97. o.). Mindez oda vezetett, hogy a terminus mögött igen gazdag, néha már-már kibogozhatatlan jelentéstartalom gyűlt össze. Hogenhaven, J.: *Prophecy and Propaganda. Aspects of Political and Religious Reasoning in Israel and the Ancient Near East*, SJOT, 1989. 125-141. Hogenhaven hasonló jellegű óvatosságra int: „... in the prophetic books of the Old Testament, as they now stand, the »oppositional« element is extraordinarily prominent.” (141. o.)

³ Seybold, K.: *Nahum, Habakkuk, Zephania*. ZBK 24,2, TVZ Zürich, 1991. (a továbbiakban: Seybold 1991.)

még akkor is alkalmassá teszi arra, hogy áttekintésünk kiindulópontja legyen, ha a sorozat jellege eleve határok közé szorította a szerzőt. Scybold szerint a könyv kialakulását kronológiaiul úgy kell elképzelniünk, hogy legelőször éppen azok a részek keletkeztek, amelyek ma a könyv végén találhatóak.⁴ Ugyanakkor ezen az anyagon belül is érdemes egy további határvonalat meghúzni: a harmadik fejezet Ninive ellen mondott orákulumai későbbieknek tűnnek, mint a második fejezet hasonló témájú prófétai mondásai. A régebbi anyag datálásában kulcsszerepet játszik Théba = No-Ammon elestének említése. Ez a tény Aššur-ban-apli feliratainak⁵ tanúbizonysága szerint Kr. e. 663-ban történt, így ez a dátum a Náh 3 esetében terminus post quem-ként jöhet szóba.⁶ A Ninive bukását hírül adó passzusok, megint csak az ékírásos forrásanyag⁷ alapján a város pusztulásának idejére, azaz Kr. e. 612 környékére datálhatók. E két réteg között nyilvánvalóan időbeli különbség van, de a mi elemzésünk szempontjából ennek nincs különösebb jelentősége. Mindkét szövegcsoport szerzője, esetleg szerzői személyes tapasztalataikból ismerték Asszíriát, az asszír hatalmi gyakorlatot. Azaz: a görbe tükrök, amelybe bele szeretnénk nézni, nem tökéletes ugyan, de legalább kortársinak tűnik, és ezt a körülményt aligha lehet túlbecsülni.⁸

Egy apró bizonytalanság azért marad. Amíg új forrás nem kerül elő, addig reménytelennek látszik annak eldöntése, hogy a szóban forgó orákulumok szerzői (vagy ha úgy tetszik: a történeti Náhüm) Manasse, Ammon vagy Jósias király idejében éltek. Az is elképzelhető természetesen, hogy az elszört orákulumok keletkezési idejeként mindhárom király uralkodása szóba jöhet, bár erre Jósias esetében van a legkevesebb remény. Valószínűnek látszik ugyanis, hogy a Ninive elleni orákulumok nagy része egy olyan periódusban keletkezett, amikor Asszír!ia még erceje teljében volt.⁹

2. A szerzőség

A datálás kérdésétől elválaszthatatlan a szerzőség problematikája. Sőt: manapság talán ez a kérdés okozza a legnagyobb nehézségeket nemcsak Náhüm esetében, hanem a teljes, kisprófétai gyűjteménnyel kapcsolatban is.

⁴ „Eine Rekonstruktion der Entstehung des Buches ergibt, dass das Werk sozusagen von hinten nach vorne gewachsen ist.” Scybold 1991. 11. A nemzetközi szakirodalom legfontosabb tételeinek ismertetését bárki kényelmesen megtalálhatja: Rózsa H.: Az Ószövetség keletkezése. Szent István Társulat, Budapest, 1986. 384-389.

⁵ A szöveget lásd Rassam-cylinder I. 87. skk., kiadása: M. Streck: Assurbanipal und die letzten assyrischen Könige. Leipzig, 1916. II, 2-91. Magyar fordítása: Komoróczy Géza munkája: Ókori Keleti Történeti Chrestomati. Szerkesztette: Harmatta János. Budapest, 1965. 196-213.

⁶ Ugyanígy vélekedik: Scybold 1991. 11.

⁷ Az ékírásos források közül természetesen első helyen kell említenünk a Babylóni Krónikát. Wiseman, D. J.: Chronicles of the Chaldaean Kings (626-556) in the British Museum. London, 1956. A Ninive elestéről szóló rész az ún. Gadd-krónikából származik: Gadd, C. J.: The Fall of Nineveh. The newly discovered Babylonian Chronicle No. 21901 in the British Museum. London, 1923. hátlap (= Wiseman 54-65.)

⁸ W. Dietrich nem kívánja ezt a belső határvonalat meghúzni a Ninive-orákulumok között. Inkább beéri annyival, hogy az egész komplexumot Kr. e. 663 és 612 közé datálja. In: Nahum/Nahumbuch, TRE 23, de Gruyter, Berlin – New York, 1994. 737-742. különösen 740. (a továbbiakban: Dietrich) Ugyanakkor sejtetri, hogy Manasse hosszú uralkodási idejét (Kr. e. 696-641) tartja az orákulumok legvalószínűbb keletkezési idejének. Hasonló utat jár be Keller, C. A.: Die theologische Bewältigung der geschichtlichen Wirklichkeit in der Prophetie Nahums, VT 22, 1972. 399-419., kül. 407 sk. (a továbbiakban: Keller)

⁹ Keller 409. Joggal jegyzi meg, hogy az Aššur-ban-apli halála utáni Asszír!ia már nem jelentett veszélyt a függetlenség álmát kergető Jósias, illetve országa számára. Egy olyan orákulum-gyűjtemény, mint amilyen a Náh 2-3-ban előtűnik áll, ilyen körülmények közt egyszerűen nem volt aktuális többé.

Erich Bosshard-Nepustil disszertációjában¹⁰ felveti azon áthallások, áttűnések kérdését, amelyek a Dodekapropheton és Proto-Ézsaiás szövege között fennállnak. A szerző elgondolása szerint a tizenkét kispóféta szövegtörzse a fogság idején jelentős redakciókon ment keresztül. Nemcsak a deuteronomiumi iskola, hanem egyébként, a Cion-theológiához közeli, nacionalista beállítottságú redaktorok is felelevenítették, aktualizálták a gyűjtemény eredetileg Asszíria ellen irányuló szövegeit. E redakciónak köszönhetően például azokat a passzusokat, amelyek Babilon ellen irányulnak Proto-Ézsaiásnál,¹¹ de a mozgás természetesen fordított irányban is elképzelhető. Azaz az ézsaiási anyag is „átcsúsztatott” a kispóféta gyűjtemény darabjai közé.

Még újabb álláspontnak számít Aaron Scharth habilitációs dolgozata.¹² Szerinte a kispóféta neve alatt összefoglalt gyűjtemény kiindulópontját olyan rövid mondások képezték, amelyeket eredetileg szerzőjük nevével együtt vagy anélkül hagyományoztak. E „kikristályosodási pontok” jelenthették a mai gyűjtemény könyvnyi egységeinek kiindulópontját, de ezeken kívül számos redakcionális réteg is elkülöníthető a szövegsoporton belül.¹³

E két kiragadott példa alapján helyesebbnek látom, ha nem foglalkozom azzal a problémával, milyen helyet foglal el Náhüm könyve a Dodekapropheton gyűjteményén belül. Céltom inkább az, hogy a Náhüm 2-3 orákulumait önmagukban szemléljem, és így próbáljam egyfelől szóra bírni őket Asszíriát illetően, másfelől pedig elhelyezni őket a Kr. e. 7-6. századi, politikai próféciák nagyszámú szövegei között.

Csaknem teljes körű egyetértés uralkodik a Náhümmel foglalkozó kutatók között abban, hogy a Ninivével foglalkozó orákulumok gyűjteménye mindenképpen elválasztandó a könyv himnikus jellegű bevezetésétől.¹⁴ Dietrich¹⁵ a következő módon osztja fel a bennünket érdeklő részt: 2,4-11: csatajelentet; 2,12-14: oroszlánvadászati; 3,1-7: jaj a vérontó városnak; 3,8-9: a főváros pusztulása. Keller¹⁶ viszonylag egyszerűen úgy tekinti, mintha a Ninivével foglalkozó szövegek egy bevezetéssel ellátott nyolc strófából álló költeményt alkotnának. Az újabb felosztási kísérletek között feltétlenül meg kell említeni Seybold javaslatát.¹⁷ Ő egy három strófából álló költeményt rekonstruál, amely azonban szerinte csak az előtünk álló Textus Masoreticus alig több, mint felét tartalmazza. E jelentős szövegtávolság után egy olyan költemény jön létre, amely valóban tökéletesen (talán túlságosan is!) szimmetrikus, hibátlan parallelizmusok és hibátlan metrikájú sorok összessége. Hogy mégsem követem ezt a verziót, annak két fő oka van. Egyfelől Seybold eljárása több helyen is elég szubjektívnek tűnik,¹⁸ amikor pedig nem az, akkor stilisztikai és metrikai indokokat vonultat fel. E két utóbbi, egyébként igen fontos vizsgálati módszer azonban egyelőre nem elég kiérlelt, így legfeljebb kiegészítő érvként lehetne használni. Még nagyobb gond természetesen az, hogy az így nyert variánst semmilyen kéziratos anyag („Vorlage”) nem támogatja.

Mindent összevetve Dietrich felosztása tűnik a legelfogadhatóbbnak, ezért a továbbiakban ezt követem.

¹⁰ Bosshard-Nepustil, E.: Rezeptionen von Jesaja 1-39 im Zwölfprophetenbuch. OBO 154, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1997. (a továbbiakban: Bosshard-Nepustil)

¹¹ Bosshard-Nepustil 180 sk.

¹² Scharth, A.: Die Entstehung des Zwölfprophetenbuchs. BZAW 260, de Gruyter, Berlin – New York, 1998.

¹³ Scharth egy deuteronomiumi, egy himnusz-rétegről beszél, valamint fontos szerepet tulajdonít olyan szövegtárvételeknek, amelyek során például Ámosz-szövegek helyet kaphattak a Joel-Obadja-korpuszban.

¹⁴ Seybold 1991. 17 sk.

¹⁵ Dietrich 737.

¹⁶ Keller 407.

¹⁷ Seybold 1989. 35 skk.

¹⁸ Lásd például a „stört den Kontext”-típusú („zavarja a kontextust”) indoklásokat egy szövegrész kivágásának indokaként!

3. A szövegek

Jelen vizsgálatunkat mindössze néhány versre szeretnénk kiterjeszteni, mert úgy tűnik, hogy mondanivalónk szempontjából ezek a passzusok jelentősek igazán. A verseket – egyelőre még nem tekintve, hogy esetleg egymástól eredetileg független orákulumok darabjai – két csoportra oszthatjuk. Az első csoportba tartoznak azok, amelyek Ninivével foglalkoznak, és amelyek a van Eyck-féle tükörhöz hasonló funkciót tölthetnek be: 3,1.4.16-18. A másik típus darabjai témájukat tekintve mintegy kiegészítik az előbb említetteket: mind a Ninivére váró kegyetlen pusztulást írják le, amely az Örökkévaló beavatkozása miatt vár a világmindenség büszke és hatalmas fővárosára: 3,13.15.19. Feleslegesnek tartom e helyütt valamennyi vers klasszikus szövegkritikai vizsgálatát; az adott vers tárgyalása kapcsán az ilyen jellegű problémákat is érinteni kívánom.

3.1. Az Asszíría elleni orákulumok

Ha a Ninive ellen mondott orákulumokat tekintjük, akkor nyomban feltűnik, melyek azok a központi gondolatok, amelyek köré e próféta mondások Ninive-ellenessége csoportosul. Ninive, azaz pars pro toto az egész birodalom vérontó szervezete, amelynek minden zuga telve van hamissággal, rablással, prédaszerzéssel. Kalmárjai mint megszámlálhatatlan sáskaraj, rendőrci mindenütt ott vannak, királyai pásztorként vigyáznak mindenre. Természetesen ezeket a hasonlatokat, képi megfogalmazásokat le kell fordítanunk a történettudomány nyelvére, hogy teljes mélységükben értelmezhesük őket.

Náhum 3,1 – a zsákmány

Ninive egyik első bűne az, hogy tele van rablással, zsákmányolással. A versben található kifejezések egyike, a קָרַח bizonyos értelemben hapax legomenonnak tekinthető, hiszen ilyen jelentésében a Náh 3,1 az egyetlen előfordulása.¹⁹ Ez azonban nem okoz fordítási nehézséget, mert a parallelismus membrorum fcszes alkalmazásával dolgozó költeményben a másik tag megfelelő helyen álló szinonimája, a קָרַח elég gyakran előfordul az Ótestamentumban.²⁰ Az orákulum e tényről a mélységes morális elítélés hangján szól, de talán ennél higgadtabban is szemlélhetnénk a kérdést.

Minden birodalmi rendszer leírható egy centrum és a periféria egyenlőtlen viszonyrendszereként. A rendszer lényegéhez tartozik, hogy a centrum, a neki megfelelő csecarányok²¹ következtében jelentős vagyont halmoz fel a periféria kárára.²² Az egyenlőtlen csere motorját a centrum elitjének politikai, katonai, vagy a presztízsjavakra vonatkozó igényei határozzák meg.²³ Döntő jelentőségű az a pillanat, és ezen Asszíría a Kr. e. 7. századra már régen túljutott, amikor a perifériától olcsón megszerzett javak beépülnek a centrum gazdasági rend-

¹⁹ A קָרַח -ról lásd HAL 915-916. Az igei jelentésből („lösen/entfernen”) a „Stück/Abschnitt”-jelentés mint nomen még elfogadható, de ugyanez a Náh 3,1-hez írt adatról („die in Sicherheit gebrachte Beute”) már nem mondható el minden további nélkül.

²⁰ A קָרַח -ról lásd HAL 363-364. Érdekes, hogy a főnév az esetek döntő többségében oroszánál kapcsolatokban fordul elő. Kivételt csak a Zsolt 76,5 nehezen érthető második fele, illetve a Zsolt 124,6 (itt ember zsákmányáról van szó), valamint az Ez 22,27 jelent. Csábító volna itt egyfajta kapcsolator feltételezni e szó jelenléte, illetve az oroszánvadászatnak az újasszír királyideológiában, és az udvari művészetben betöltött szerepe között, de egy ilyen párhuzam e halvány szemantikai megfigyelés túlfeszítését jelentené.

²¹ Lásd erről: Engholm, K. – Friedman, J.: „Capital” Imperialism and Exploitation in Ancient World Systems. In: M. T. Larssen (ed.): Power and Propaganda, Mesopotamia 7. Kopenhagen, 1979. 41-58. különösen 42 sk. (a továbbiakban: Engholm – Friedman)

²² Természetesen nem csak a meghódított területek számítanak perifériának. Ide kell sorolnunk a birodalom közvetlen szomszédait, a hódítási folyamat során következő állomásait is.

²³ Engholm – Friedman 48 sk.

szerebc.²⁴ A zsákmány kimaradása az egész gazdaságot ellehetetlenítené, így végső soron az egész birodalmi rendszer működését veszélyeztetné. A zsákmány tehát egy idő után a centrum számára a fennmaradás nélkülözhetetlen eszközévé válik.²⁵ Mindez a periférián azzal jár, hogy a helyi elit – kimondva vagy kimondatlanul, de asszír nyomásra – fokozza a lakosságra nehezedő terheket.²⁶ Természetesen hiba volna azt hinni, hogy a centrum lakossága valamit is érzett volna a lakóhelyére áradó gazdagságból; ezek a javak megmaradtak a centrum hatalmi elitjének a kezében.²⁷ Hogy jobban megértsük, milyen mélyreható problémát érint itt a bibliai vers, elegendő lesz, ha egyetlen példát hozunk csupán. Amint az Mallowan könyve²⁸ óta ismert, AsszírIA leggazdagabb cefántcsont faragvány lelőhelye Nimrud, ahol nemcsak a palotanegyedben, hanem még magánházakban is nagy mennyiségű anyag került elő. A faragványok túlnyomó többsége bizonyosan nem asszírIAI munka, hanem külföldről került Nimrudba. Valószínű, hogy az anyag zsákmány, adó, „önkéntes adomány”, vagy valamilyen hasonló formában jutott el Föníciából, illetve Észak-Szíriából a birodalmi fővárosba.²⁹ A hatalmas anyagból mindössze 250 olyan faragvány különíthető el, amely az ún. asszír stílus³⁰ jegyeit viseli magán, ezek feltételezhetően AsszírIAban készültek. A faragványok nagy többsége olyan, főként észak-szíriai lelőhelyeken készült, mint Bit-Bahiani (fővárosa: Tell-Halaf/Guzana), Sam'al, a Ja'udi királyság fővárosa, illetve Sakce Gözü.³¹ Egész iparágak alakultak át az asszírIAI megrendelők igényeit figyelembe véve, és ez jól mutatja, milyen mélyen gyökerezett a centrumnak a periféria felett gyakorolt gazdasági hatalma, vagy, miként Náhúm mondja: Ninive (hiszen Ninive ugyanúgy birodalmi főváros, mint Nimrud a Kr.e. 9-8. században, amikor az említett faragványok nagy része készült) telve van rablással, prédálással.

Náhúm 3,1 – a hazugsággal és bűbájjal telt város

Náhúm szerint Ninive telve van hazugsággal. A héber szöveg a שָׁנָה szót használja, amelynek egy kissé pontosabb vizsgálatára nem árt némi időt szánnunk. A שָׁנָה piélben érdekes kettős jelentést hordoz: valamit tagadni, nem létezőnek állítani, illetve másfelől eltitkolni.³² A gyök előfordulásait vizsgálva Klopffenstein arra a következtetésre jut,³³ hogy az szignifikáns módon csak Hóscás könyvében gyakori, így az előfordulási gyakoriság vizsgálatával nem jutunk közelebb a Náh 3,1-hez. Sajnos minden további pontosítás nélkül³⁴ Klopffenstein a Náh 3,1-ben közpolitikai értelemben fordítja le a szót: „Verschlagenheit in

²⁴ Engholm – Friedman 47.

²⁵ A periféria juttatásainak az újasszír korban betöltött szerepéről lásd Bär, J.: Der assyrische Tribut und seine Darstellung. AOAT 243, Neukirchen, 1996. kül. 7-28.

²⁶ Vö. Lamprichs, R.: Die Westexpansion des neuassyrischen Reiches. AOAT 239, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1995. 217. (a továbbiakban: Lamprichs)

²⁷ Lamprichs 218.

²⁸ Mallowan, M. E. L.: Nimrud and its Remains. I-II. Aberdeen – New York, 1966.

²⁹ Lamprichs 355 sk. nem tartja kizártnak, bár bizonyíthatónak sem, hogy Nimrudban föníciai vagy szíriai származású mesterek dolgozhattak.

³⁰ A stílusirányzatokról alapos összefoglalást és további szakirodalmi tájékoztatót találhatunk: Lamprichs 342-355.

³¹ Vö. Lamprichs 355 sk.

³² Lásd Klopffenstein, M. A.: Art. שָׁנָה. In: Jenni, E. – Westermann, C.: Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (THAT). Chr. Kaiser, München, 1978. Sp. 825-828, kül. 825. (a továbbiakban: Klopffenstein) Lásd még Klopffenstein monográfiáját: Die Lüge im Alten Testament. Zürich – Frankfurt am Main, 1964. 297-306. Klopffenstein a 4-6. vers mondanivalóját mintegy elővételezve itt is ugyanúgy fordítja a szót: „Verschlagenheit”, 295-296.

³³ Klopffenstein 826.

³⁴ Csak sejtethetjük, hogy Klopffenstein döntését a szó Náh 3,1-ben való lefordításakor az abszolút mértékben politikai kontextus befolyásolta.

Handels und Aussenpolitik.³⁵ Ez az értelmezés akkor válik igazán elfogadhatóvá, amikor a Náh 3,4-re tekintünk. A vers kulcsfogalmai ugyanis (גזל = prostituált, יָד = szépség, attraktivitás, נִשְׁבָּע = bűbájosság) a Náh 3,1-ben olvasható hazugsággal (שָׁרָר) együtt az asszír birodalmi ideológia egyik olyan fogalmához vezetnek el, amelynek politikai jelentősége vitathatatlan. A centrum a gazdagság ígéretével csábítja a periféria helyi politikai elitjének tagjait. Nemcsak Asszíriában árad el a gazdagság Aššur-ban-apli trónra léptével,³⁶ hanem még a birodalom határvidékén fekvő olyan kisebb államokban, mint a Sam'al-i királyság is lecsapódik belőle valami.³⁷ Pont ez a veszélyes Rab-šaqa szavaiban: van bennük igazság.³⁸ Nehéz nemet mondani, csaknem lehetetlen. És nemcsak azért, mert a brutalitás helyett itt most a bűbáj lép előtérbe, hanem azért is, mert adott esetben a periféria elitje számára csakugyan anyagi hasznot jelenthetett az Asszíriával való együttműködés. No és persze a túlélés egyetlen esélyét is.

Náh 3,16-18 - a birodalmi apparátus

Náhum könyvének harmadik fejezete itt, természetesen minden átgondolt rendszer nélkül megnevez néhány olyan tisztségviselőt, akik az asszír hatalmi apparátust reprezentálták egy olyan, formailag még független, de szabad mozgástérrel gyakorlatilag már nem rendelkező államban, mint Júda a Kr.e. 7. század közepe táján.

A 16. vers kalmárai (גלל) félreérthetetlenül jelzik a már-már közhelyé vált megfigyelést: a gazdasági behatolás mindig a politikai, a katonai alávetést közvetlenül megelőző fázis.³⁹ A 17. vers azonban már minden különösebb kertezés nélkül rendőroket említ, ráadásul akkád jövevényszóval.⁴⁰ Ugyancsak akkád jövevényszó ugyanebben a versben a נַפְטָר is, eredete a t/tupšarru, azaz írnok, illetve talán kissé tágabban: a civil igazgatásban dolgozó személy.⁴¹ Nem kell túlfeszítenünk a megfigyeléseket ahhoz, hogy lássuk: szinte mindenki előfordul itt, aki az asszír hatalmi apparátus tagjaként felbukkanhatott a formailag még nem alávetett Júdában. A jövevényszavak átvételének szociológiai-történeti kontextusa tehát világos: Júda mint Asszíriával szomszédos állam, mint a hódítás következő állomása ismerte a birodalom számos tisztviselőjét, ráadásul akkád, úgy is mondhatnánk: hivatalos nevük sem volt ismeretlen.⁴²

³⁵ Klopfenstein 826. Meg kell jegyeznünk, hogy Klopfenstein itt nem egyedülálló véleményt közöl. Lásd például Rudolph, W.: Micha-Nahum-Habakuk-Zephanja. KAT XIII,1. Gütersloh, 1975. von. hely. egyértelműen a „politika” szó szinonimájának tekinti a kifejezést. Fordítási javaslatai: „Trug, Falschheit”. Komoróczy is ilyen értelemben interpretálja a szót, és másokkal együtt ő is az Ézs 36-ra, valamint Rab-šaqa-ra gondol. Arany fej, agyaglábú szobron. In: Bezárkózás a nemzeti hagyományba. Osiris, Budapest, 1992. 132-134. (a továbbiakban: Komoróczy)

³⁶ Rassam-cylinder I/53 sk. E helyütt csak jelezni szeretnénk, hogy a király és a termékenység összekapcsolódása igen-igen ősi gondolat, amely természetesen nem Asszíriában jelentkezik először. Vö. legújabbban: Hutter, M.: Religionen in der Umwelt des Alten Testaments I. Stuttgart, 1996. 103-105., további bibliográfiái utalásokkal.

³⁷ Legáltalában erre gondolunk, ha hihetünk Panamuwa feliratának (3-8. sor) a Kr. e. 8. századból. A szöveget lásd in: Donner, H. –Röllig, W.: Kanaanäische und aramäische Inschriften (KAI) I-III, I, 4. Aufl. 1979.; II, 3. Aufl.; III, 3. Aufl. 1976. 214-223.

³⁸ Lásd erről: Komoróczy 133 sk.

³⁹ Ezt hangoztatja Komoróczy 127.

⁴⁰ A héber מַנְרִיךְ kifejezés mögött minden bizonnyal az akkád massaru / manzaru szót kell keresnünk. Vö. HAL 568 (מַנְרִיךְ), illetve AHw 621/a = massaru.

⁴¹ Lásd AHw 1395 sk. = t/tupšarru

⁴² Arról természetesen szó sincs, hogy e megfigyelésnek bármiféle jelentősége volna akár a szerzőség, akár a keletkezés helye szempontjából. Pontosan azért nincs, mert könnyen és meggyőzően rekonstruálhatók az átvétel körülményei.

Összegzés

Náhum tükre talán nem is olyan görbe, mint ahogyan első pillantásra tűnik. Jól látszik benne a nagyhatalom perifériáján élő júdai királyság minden kiszolgáltatottsága. Megelevenednek előttünk az asszír hódítást előkészítő tisztviselők, sőt bizonyos esetekben még az asszír hódítási technika bizonyos elemei is felfedezhetők az egyes mondasokban.

Természetesen a tacitusi *sine ira et studio* még halvány nyomokban sem található meg a Náhumnak tulajdonított mondasok között. De talán hiba is volna, ha olyasféle mértéktartást várnánk tőle, amellyel kortársai közül senki sem rendelkezett. S ha a kisprófétával foglalkozó írásban megemlíthetünk egy „nagy” prófétát, Ézsaiást, akkor talán elegendő az Ézs 14,4b-21-ben olvasható gúnydalra gondolnunk. Itt ugyanis a próféta metsző gúnyral sirat el egy zsarnok uralkodót, akiben minden bizonytalanság. Szarrukint kell látnunk.⁴³

3.2. Az Asszíria bukásáról szóló orákulumok

Náhum könyvének soron következő versei a bűnös Ninive, azaz az Asszír birodalom bukása utáni mindent letaroló pusztítást festik le élénk színekkel, itt-ott csaknem expresszionista lendülettel. Számunkra azonban nem ezért fontosak. Eddigi vizsgálataink Náhum és Asszíria viszonyát próbálták meg vázolni, most az a célunk, hogy elhelyezzük a Ninive pusztulásáról szóló orákulumok szerzőjét saját kollégái között. Náhum sorsa talán éppen e tekintetben a legsanyarúbb. Talán ez volt az a terület, ahol a legtöbben a fejére olvasták: más, mint egy Ézsaiás, mint egy Jeremiás. És e megállapítás az esetek döntő többségében értéktelent is volt: Náhum a próféta gyengébb minőségét, alacsonyabb színvonalát jelenti, mint híresebb társai.⁴⁴ A mai kutatás sokkal visszafogottabb, amikor Náhum ilyetén megítéléséről van szó, és a kétségtelenül meglevő különbségeket nem akarja Náhum elmarasztalására felhasználni.⁴⁵

Náhum – az egyszerűség kedvéért nevezzük így orákulumaink szerzőjét, szerzőit – első pillantásra egészen egyedül élénkséggel festi le a hamarosan elpusztuló Ninive, azaz *pars pro toto* a megsemmisülő Asszír birodalom látványát. Stílusa itt-ott expresszionizmusba hajló mozgalmasságot mutat,⁴⁶ képei pedig olykor a vadságot sem nélkülözik.⁴⁷ Ha azonban kissé közelebbről vizsgáljuk meg ezt a képvilágot, akkor nemcsak arra jöhetünk rá, hogy a metaforák távolról sem olyan eredetiek, mint amilyeneknek tűnnek, hanem még egy közös tradícióvonalat is kirajzolódik előttünk, amely az ilyesféle képek háttereként értelmezhető.

⁴³ A szöveghez lásd szerény kísérletemet: *Hybris und Prophetie. Erwägungen zum geschichtlichen Hintergrund von Jes 14,4b-21, VT 54, 1994.*

⁴⁴ E nézetekről összefoglalóan, ám jó bibliográfiai tájékoztatóval lásd Dietrich 741 sk.

⁴⁵ Jó példa erre Seybold, aki így ír: „Das Ziel Nahums war von bescheidener Art. Er wollte einen Freiraum schaffen; füllen mit Glauben und Theologie wollte er ihn nicht.” (Seybold 1989. 53.)

⁴⁶ Lásd például 3,2-3, ahol a Ninive elpusztítására készülő sereg félelmetes hadmozdulatairól olvashatunk csakugyan mozgalmassá, rövid, pattogó mondatokban.

⁴⁷ A legjobb példa erre a Ninivét prostituáltként ábrázoló szöveg, amelynek Komoróczy a megszokottnál jóval drasztikusabb, de talán éppen ezért hűségesebb fordítását adja (Komoróczy 132 sk.). A drasztikum előtérbe állításának magyarázatát azonban nem Komoróczynál, hanem Seyboldnál találjuk meg, aki e verset egy katonadal mintájára megírt költemény részének tekinti (Seybold 45-46.). Seybold éppen e távolról sem prófétai műfaj briliáns kiaknázásáért említi együtt Náhumot Ámossal sőt Ézsaiással: „Tatsächlich stellt ihn (sc. Nahum) diese dichtende Anpassung an das Soldatenlied neben einen Jesaja ... oder neben Amos.” (Seybold 52.) A. S. van der Woude a prostituált-hasonlat mögött Istárt véli felfedezni, sőt szerinte Náhum az asszírok által elhurcolt, az északi törzsek tagjaiból kikerülő góla fiaként működött és írt. Mivel tézisé ezen kívül más, komolyabb és főként közvetlen bizonyíték nem támasztja alá, egyelőre nem feltétlenül kell meggyőzőnek tekintenünk. A tanulmányt lásd *The Book of Nahum: A Letter Written in Exile. OTS 20, 1977. 108-126, küll. 111 sk.*

2.4.2.2. – A pusztulás képvilága

A Náh 3,3-ban arról olvashatunk, hogy az elpusztított Ninivében rengeteg hulla hever szerte mindenfelé. Nyilvánvaló, hogy a megjegyzés nemcsak a veszteség miatt fontos, hanem azért is, mert ezek a hullák nem részesülhettek rendes temetésben, éppen ezért a túlvilági élet is zárva volt előttük.⁴⁸ A temetetlen holtak mint a pusztulás képei azonban éppenséggel nem eredetiek az ókori keleti irodalomban. Ha csak futólag vizsgáljuk is, akkor is feltűnik egy sor bibliai hely, ahol ugyanez a kép ugyanebben a kontextusban merül fel: Ézs 13,5; 14,19-20, Jer 50,30; 51,4.47.49. stb. Természetesen nem véletlen, hogy az imént említett locusok egyike sem származik a történeti Ézsaiástól, illetve Jeremiástól; Náhumhoz hasonló zsánerű próféták mondásainak kell tartanunk valamennyi orákulumot.

Ez a kép mint a tökéletes pusztulás szimbóluma eléggé elterjedt az ókori kelet irodalmi emlékeiben, így reménytelen és egyben felesleges is tételesen felsorolni valamennyi szöveget, ahol felbukkan.⁴⁹ Az azonban már most valószínűnek látszik, hogy a Náh 3,3 szerzője rendelkezett egyfajta kitekintéssel saját hazájának határain túlra is. Vagy megfordítva: Júda semmilyen tekintetben, még a szitkok tekintetében sem szemlélhető környezetétől elszigetelve élő államnak.

A Náh 3,13 szerint a sorsdöntő pillanatban Asszíría harcosai olyanok lesznek, mint az asszonyok, azaz harcra képtelennek bizonyulnak majd.⁵⁰ Ugyanez a kép merül fel Babylónnal kapcsolatban is, az Ézs 13,8, a Jer 50,37.43, illetve a Jer 51,30 olvasásakor. Ráadásul nemcsak azt kell látnunk, hogy ez a kép az Ószövetségben nem különösebben eredeti, hanem az egyéb, főként ékírásos előfordulásokról sem szabad megfeledkeznünk. A legjobb példa talán Aššur-nirari ade szerződése, amelyben a másik szerződő félre esküszegés csetén ugyanez a büntetés vár.⁵¹

A Náh 3,15 szerint az elpusztuló Asszíriát hamar megemészti a tűz, de ugyanezt olvashatjuk Babylónról, ha felüjtjük a Jer 51,25 vagy az 51,30 szövegét. Babylón az első bibliai hely tanúsága szerint égő hegyként végzi (הר שרפה), a másodikból pedig megtudhatjuk: a város házait és zárait egyaránt elhamvasztja a tűz.

A Náh 3,19 végül maró gúnnyal „bánkódik”, amiért Asszíría sebe gyógyíthatatlan. E képnek ótestamentumi párhuzamai igen számosak; elég, ha csak a következő helyeket tekintjük: Ézs 1,5sk.; 10,19, Ez30,21, Hós5,13, Mi1,9, Jer51,8sk. stb. Az ékírásos előfordulások közül elegendő, ha a helyen ismét csak Aššur-ahu-iddina nagy ade szerződésére utalunk.⁵²

A fenti megállapításokból számos következtetés adódik.

Először is sajnálattal bár, de el kell ismernünk, hogy Náhum könyve az irodalmi kifejezés minőségét és eszközeit tekintve távolról sem párhuzamok nélküli. Éppen ellenkezőleg: belesimul egy olyan kifejezőmódba, amely az ítéletes próféciaik egy csoportjára kifejezetten jellemző. Másodszor látnunk kell, hogy a párhuzamként említett prófétai mondások túlnyomó többsége olyan ítéletes prófécia, amely idegen népek ellen irányul. Ráadásul olyan idegen népek ellen, amelyek nagyobbak és erősebbek is, mint Izráel, illetve Júda.⁵³ M. Weinfeld⁵⁴

⁴⁸ Régi, de mindmáig a téma legátfogóbb feldolgozásának számít: Spronk, K.: *Beatific Afterlife in Ancient Israel and in the Near East*. Neukirchen, 1988.; lásd még: Welten, P.: *Art. Bestattung*. TRE 5, 734-738.

⁴⁹ Talán az egyik legszebb példa, Aššur-ahu-iddina ade szerződésének szövege mégis megérdemli, hogy megadjuk legújabb kiadását: Parpola, S. – Watanabe, K.: *Neo Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*. State Archives of Assyria, Helsinki, 1988. kül. 426 skk. és 438 skk., 46. 49. (a továbbiakban: Parpola – Watanabe)

⁵⁰ A kép ószövetségi előfordulásait alaposan feldolgozza: Hillers, D. R.: *Treaty-Curses and Old Testament Prophets*. BiOr 16, 1964. 68ff. (a továbbiakban: Hillers)

⁵¹ Csak egy példa a sok közül: Assur-nirari ade szerződése, hátlap V,9. A szöveget lásd Parpola – Watanabe 12.

⁵² Parpola – Watanabe 57. Lásd még: Hillers 64-66.

⁵³ Kivételt csak a Hós 5,13 és a Mi 1,9 jelent.

külön műfajt posztulál e mondások elhelyezésére, külön prófétaí irányzatot rekonstruál, amely szerinte kifejezetten a nagy hatalmi törekvések kritikáját tartotta fő feladatának. „Imperializmus ellenes” prófétaígról beszél, és bármilyen furcsa is e megjelölés, látnunk kell: alapján véve elfogadható. A kérdés legfeljebb az, miként hatottak az ilyen prófétaí mondások, amelyeket az érintett természetesen nem hallott. Sőt: aki kimondta, annak létező volt, hogy szavai csak egy szűk kör tagjaihoz jussanak el. Ne feledjük: a Náh 3,17 szerint Asszíria rendőrei mindenütt ott voltak! A prófétaí szó konkrétsága, amely pedig a műfaj lényegéhez tartozik, és amely a próféta és a mondás címzettje között közeli kapcsolatot tételez fel, e mondások esetében bizony nehezen képzelhető el.

E nehézséget sokan és sokféle módon próbálták meg feloldani. A Bentzen,⁵⁵ K. Sethe kutatásai⁵⁶ alapján egyfajta mágikus hatásmechanizmusra gondolt, amely az egyiptomi átokszövegekhez⁵⁷ hasonlóan működhetett. Amint a fáraó szétörte az ellenséges nép, város vagy uralkodó nevét tartalmazó cserépedényt, úgy dőlt el csek sorsa a mágia szintjén. A baj csak az, hogy az Ótestamentum egyetlen szöveget sem tartalmaz, ami alapján teljes vagy akár csak valamelyes bizonyossággal is rekonstruálni lehetne egy, az egyiptomihoz hasonló izráeli, vagy júdai átok-ceremóniát.⁵⁸

A Malanar⁵⁹ W. L. Moranhhoz⁶⁰ hasonlóan a mári szövegek, tágabb értelemben az ókori keleti prófétaíágban keresi e bibliai műfaj „Sitz im Leben”-jét. Am teljesen kizárt, hogy például a Mári-korpusz és Náhúm között közvetlen irodalmi összefüggés állna fent.⁶¹ J. H. Hayes⁶² az ilyen prófétaí orákulumok keletkezési helyének a Davididák jeruzsálemi udvarát tartja, de úgy véli, nem lehet kizárni bizonyos egyiptomi, esetleg mezopotámiai hatásokat a stílus tekintetében. Hasonlóan vélekedik R. E. Clements⁶³ is, aki szerint csek a mondások az izráeli/júdai politikai elit gondolatait tükrözik vissza.

Magam inkább az utóbb említett néhány vélemény felé hajlok. Náhúm e mondásai egy olyan politikuscsoport véleményét tárják elénk, amely nem volt érdekelt az Asszíriával történő együttműködésben. Ennek okát egyelőre csak igen óvatos feltételezés formájában lehet megfogalmazni. Nem elképzelhetetlen, hogy e körök kimaradtak az Asszíriával való kollaborálás haszonélvezői közül,⁶⁴ de akár erőteljesen nacionalista beállítottságra is gondolhatunk. A cél mindenképpen az lehetett, hogy az embereket meggyőzzék: a mindenkit fenyegető birodalom napjai meg vannak számlálva, sorsa eldöntött.⁶⁵ Végső soron tehát orákulumaink igazi hatásterülete a politikai propaganda volt. Mindenképp meg kellett győzni a helyi poli-

⁵⁴ Lásd *Der Protest gegen den Imperialismus in der altisraelitischen Prophetie*. In: Eisenstadt, S. N.: *Kulturen der Achsenzeit*. Frankfurt a. M., 1987. 240ff.

⁵⁵ *The Ritual Background of Amos 1,2-2,1b*, OTS 8, London, 1950. 91 skk.

⁵⁶ *Die Achtung feindlicher Fürsten, Völker und Dinge auf ägyptischen Tongefäßen des Mittleren Reiches*. In.: *Abh. d. Preuss. Akad. d. Wiss. Phil.-Hist. Klasse 5*, Berlin, 1926.

⁵⁷ Lásd erről bővebben: Helck, W.: *Die Beziehungen Ägyptens zu Vorderasien im 3. und 2. Jt.v.Chr.* ÄEA 5, Wiesbaden, 1962. 49-67.

⁵⁸ Már H. W. Wolff is ezért utasítja vissza Bentzen téziséét in: Joel, Amos (Dodekapropheten). BK XIV/2, Neukirchen, 5. kiadás, 1975. 175-179.

⁵⁹ *Prophetic revelations in New Documents from Mari*. SVT 15, Leiden, 1966. 207-227.

⁶⁰ *New Evidence from Mari on the History of Prophecy*. Bib 50, 1970. 15-56.

⁶¹ Ugyanez igaz, ha más ókori keleti műfajok, nevezetesen a kuduru-feliratok vagy a vazallusi szerződés-ek és a jelen ószövetségi szövegeink képviselői közötti kétségtelen hasonlóságot vizsgáljuk. Túl messze vezetne e kérdéskör tárgyalása, így hát egyelőre mindenkit 1999 nyarán, a Peter Lang kiadónál megjelenő disszertációhoz utalok, amelynek munkacíme: *Babel im Spiegel alttestamentlicher Prophetensprüche*.

⁶² *The Usage of Oracles against Foreign Nations*. JBL 87, 1968. 81-92.

⁶³ *Prophecy and Tradition. Growing Points in Theology*. Blackwell, 1975. 72.

⁶⁴ Lásd a 37. lábjegyzetet.

⁶⁵ Ugyanígy értékeli a jelenség hatását Scybold. In: *Der Prophet Jeremia. Leben und Werk*. UTB 416, Stuttgart, 1993. 120 skk.

tikai elit, de akár a nép tagjait is, hogy az ellenállás nem reménytelen, sőt: küszöbön a szabaddulás. Hogy e cél eléréséhez próféta i műfajokat is igénybe vettek, azon nincs semmi csodálni való. A próféta mint kora értelmiségének tagja természetesen véleményt alkotott a körülötte érzékelhető világ minden rezdüléséről. Ezért lehetne Náhum orákulumainak szellemi hátterét a politikai prófécia kifejezés segítségével leírni.

A cél eléréséhez használt eszközök, amint azt fentebb láthattuk, erősen hasonlítottak az ún. kultikus próféták nyelvi kifejezési formáihoz.⁶⁶ Ezzel a besorolással nincs is semmi baj, ha nem társul mellé egyfajta értékítélet. Hiba volna ezeket a prófétákat minőségi szempontból az úgynevezett nagyok mögé sorolni. Még nagyobb baj volna, ha Náhumot gyengének, színvonalatlannak minősítenénk csak azért, mert stílári rokonságot mutat azokkal a nacionalista beállítottságú kultikus vagy más néven udvari prófétákkal, akiket a nemzetközi teológiai irodalom gyakran hamis prófétáknak nevez. Nem szabad elfelednünk azonban, hogy a „hamis próféta” kifejezéssel több baj is van.

Egyfelől még olyan kiélezett esetekben, mint Hananja és Jeremiás párviadala⁶⁷ sem tapasztaljuk, hogy az általunk vagy a tudományos közmegegyezés által igaznak tartott próféta (például Jeremiás) alapvetően megkérdőjelezné templomi vagy udvari alkalmazásban álló kollégájának legitimitását. Másfelől azt is tanácsos szem előtt tartanunk, hogy a teológiai irodalom kevés kérdésben bizonyul oly látványosan tanácstalannak, mint a hamis versus igazi próféta elkülönítésére szolgáló kritériumok tekintetében.⁶⁸ Ezért véleményem szerint kerülni kellene e terminusokat, és helyettük eltérő politikai meggyőződésről, esetleg más jellegű Isten-képről kellene beszélni. E kérdésben szívesen követem D. L. Smith véleményét, aki a Hananja-Jeremiás konfliktusban hamisság vagy igazság helyett két túlélési stratégiáról beszél.⁶⁹

⁶⁶ A kérdéskör mindmáig legnagyobb ívű feldolgozása: Jeremias, J.: Kultprophetic und Gerichtsverkündigung in der späten Königszeit Israels. WMANT 35, Neukirchen, 1970.

⁶⁷ Lásd Jer 27-29.

⁶⁸ A teljesség teljesíthetetlen igénye nélkül csak a második világháború utáni irodalom legfontosabb tételeiből említek néhányat: Az 1945 előtti munkák értékelő összefoglalását lásd Osswald, E.: Falsche Prophetie im Alten Testament. Tübingen, 1962.; Buber, M.: Falsche Propheten. In: Wandlung 2, 1946-1947. 277-283., a próféta helyes politikai ítéletét teszi alapvető kritériummá. Quell, G.: Wahre und falsche Prophetie. Versuch einer Interpretation. BFChT 46,1, Gütersloh, 1952., a morális hozzáállásában látja a döntő tényezőt. Fohrer, G.: Ezechiel, HAT I,13, Tübingen, 1955. szerint a próféta megélhetése és igehirdetése közti viszony számít elsősorban. Overholt, Th. W.: The Threat of Falseness: A Study of the Book of Jeremiah. SBT 2/15, Naperville(IL) Buberhez hasonlóan a kor nagy kérdéseire adott válasz helyességét tekinti perdöntőnek. Hossfeld, F. L. -Meyer, I.: Prophet gegen Prophet. Eine Analyse der alttestamentlichen Texte zum Thema: Wahre und Falsche Prophetie? BB9, Fribourg, 1973., arra figyelmeztet, hogy a híres beteljesedés/nem beteljesedés kritérium deuteronómiai, tehát késci gondolat. Crenshaw, J. L.: Prophetic Conflict: Its Effect Upon Israelite Religion. BZAW 124, Berlin, 1971. szerint a hamis próféta biztos ismertetőjele az, hogy feltételek nélkül számít YHWH segítségére. Sanders, J. A.: Hermeneutics in True and False Prophecy. In: Canon and Authority: Essays in Old Testament religion and Theology. ed. B. O. Long et al. Philadelphia, 1977. 21-44. szerint a legfontosabb kritérium a monoteizmus mint az igaz próféta centruma. Preuss, H. D.: Theologie des Alten Testaments I-II. Kohlhammer, Stuttgart, 1991-92., véleménye szerint a hamis próféta ismertetőjegye a nacionalista gyökerű üdv-váradalom. Seybold, K.: Jeremia. Leben und Werk. UTB 416, Stuttgart, Kohlhammer, 1993., a valódi próféta jelét abban látja, hogy az a mindenható Istent nem téveszti össze a hic et nunc segítő istenséggel. Huwylar, B.: Jeremia und die Völker. ThZ 52, 1996., igen helyesen nem beszél hamis, vagy igaz prófétákról, hanem csak eltérő politikai álláspontokat említ.

⁶⁹ The Religion of Landless: The Social Context of the Babylonian Exile. Bloomington, IN, 1989. 127. 136 sk.

4. Összegzés

Náhum talán akkor érthető meg a legkönnyebben, ha mindezeket figyelembe véve szemléljük. Olyan politikai körök reprezentánsa volt, amelyek élesen szemben álltak Asszíriával és egyben a realpolitikai okokból behódoló jeruzsálemi udvarral is. Szilárdan hitte, hogy az Örökkévaló minden körülmények közt megvédi Júdát, Jeruzsálemet, saját szentélyét. Éppen e politikai vélemény miatt valószínű, hogy nem a palota, hanem a templom szolgálatában állt. De talán akkor sem tévedünk nagyot, ha egy olyan udvari kör reprezentánsának tekintjük, amely kör – éppen engesztelhetetlen asszír-ellenessége miatt – átmenetileg kiszorult a kormányzásból.

Mint udvari vagy templomi alkalmazott természetesen nem rendelkezett Illés vagy Jeremiás egzisztenciális és egyben politikai függetlenségével. De ókori keleti értelmiségiként erre valószínűleg nem is vágyott különösebben.⁷⁰ Am e helyzetével tökéletesen belesimult kora átlagába. Más, többet várni tőle igazságtalanság volna, és helytelen értékítéletre ragadna. Teljesítményét megítélni nem könnyű. Mégis úgy tűnik, furesa játékot űzött vele a történelem. A gyűlölt nagyhatalom közeli végét hirdető próféciái (akár ő írta őket, akár nem) legalább annyira hozzájárultak Júda fennmaradásához e vészterhes korszakban, mint az indirekt módon, de annál hevesebben kritizált királyi udvar opportunistáé politikájáé.

MIKLÓS KŐSZEGHY

Woe to thee, Assyria (Nahum: a regular prophet among the exceptional)

The Book of Nahum holds up a distorting mirror to Assyria. It is impossible to identify with absolute certainty the author of the book, but the oracles can be traced back to a number of prophets. Precise dating is similarly problematic, but it would seem certain that the parts of the oracles against Assyria we are concerned with are contemporary. Thus, since our texts from the seventh century B.C. coincide chronologically with the flourishing of the Assyrian empire, they should be regarded as valuable sources.

The first group of the oracles under discussion (Nah 3,1.4.16-18) exposes some elements of Assyrian administration and techniques of using power, naturally, from the perspective of a small state. Despite the passionate and often moralizing tone of the texts it is clear that the authors of the oracles knew well this technique of using power.

The prophetic sayings of the other group (Nah 3,13.15.19) use powerful strokes to draw a picture of the destroyed Nineveh. These latter oracles relate the text under discussion to several pieces of a familiar prophetic genre (i.e. oracle against strange peoples). The purpose of such oracles was probably not to magically curse the enemy (although this view is still held far and wide in Old Testament studies), but to convince the local political elite, in this case that of Judah. Nahum – and why should we not call the author of the oracles in question by that name? – was probably a member of a political circle in Judah that had, for the time being, fallen out of power during Kings Manasseh and Amon precisely because these rulers avoided conflicts. The members of this circle, and thus the authors of the oracles in question firmly relied on the direct, fast, and unconditional help of YHWH in realizing their political goals.

⁷⁰ Az alkalmazásra törekvő ókori keleti értelmiségiről magyarul lásd Komoróczy Géza: Nabú-zuqup-kéna, Adad-sum-uszur, Már-Istár. Az értelmiség helyzete és lehetőségei a birodalmi Asszíriában. In: *Bezárkózás ...* 90-107.